

החסידות המתחדשת במדינת ישראל

מאת שלמה שמיר

א. עלייה ורחיקת הקץ

אין לכתוב על התחדשותה של החסידות בישראל, בלי לעמוד בקצרה על המקום שתפסה ארץ־ישראל בתורת החסידות. ארץ־ישראל עמדה תמיד במרכז עולמם של אדמורי"י החסידות ותורתה. החסידות ומנהיגיה, בכל הדורות, הוסיפו עוצמה רבה לכיסופים שמילאו תמיד לב כל יהודי לציון. צדיקים, שהיו ידועים בסגנון דיבור חסכני ועצור, יצאו ממש מגדריהם כאשר דיברו על ארץ־ישראל. הצדיק רבי פנחס מקוריץ אמר: «ארץ־ישראל היא הפנימיות של העולם וכל העולם הוא החיצוניות». המגיד ממזריטש אמר: «כל העולם יונקים חיותם מציון שהיא עיקר העולם והיא החיות של כל העולם». הצדיק רבי נחום מטשרנוביל קבע: «רק מי שגר בארץ־ישראל, דווקא הוא יכול להיקרא צדיק». אין כמעט אדמורי"י מן הראשונים או האחרונים, שאי־אפשר להביא בשמו דברים ואמרות גלהבים על ארץ־ישראל, או שלא הביע רצון ותשוקה לנסוע לארץ־ישראל.

היו צדיקים שהגשימו חלום זה. גיסו של מייסד תנועת החסידות, רבי גרשון מקיטוב, עלה לארץ־ישראל עוד בחייו גיסו הגדול. אחריו עלה רבי מנחם מנדל מוויטבסק, תלמידם של הבעל שם טוב המגיד ממזריטש. גם ניגו של הבעל שם טוב, רבי נחמן מברסלב, זכה ונסע לארץ־ישראל לביקור. ידוע שלא רצה לרכב על בהמה בארץ־ישראל, אלא לצעוד ברגליו ולחוש את אדמתה. אחד מתלמידיו פירסם ספר מיוחד, מוקדש כולו לאימרתיו של רבי נחמן על ארץ־ישראל. זהו ספר «זמרת הארץ» שכתב רבי נחמן מטשערין. למה נקראת ארץ־ישראל ארץ החיים? שאל רבי נחמן והשיב: כי שם לב העולם ועיקר מקור החיים. היו גם חסידים רבים שעלו לארץ־ישראל בזמנים שונים. עלייתם כיחידים, לא צויינה ולכן לא ידועה כמעט.

קרוב למאה שנה, עד לשואה האיומה באירופה, היו מעטים בין האדמורי"ים והחסידים שעלו לארץ־ישראל. הכיסופים לחוד והמעשה לחוד. עד להתחדשותה, במדינת ישראל, נרצחו מאות צדיקים ורבבות־רבבות חסידים ניספו בשואה. מאז קום המדינה, קמה החסידות לתחיה מחודשת במדינת ישראל. ניתן לומר שיש לה בשנים האחרונות בישראל תקופת פריחה ושיגשוג, המזכירה לרבים את תקופת הזוהר שלה במזרח אירופה.

לפני שנעמוד על תחייה מחודשת זו, מן הראוי להזכיר, ולוא בקצרה ובחטף, את השנים שלפני השואה. זהו פרק עצוב, מדכא, מעורר תמיהות רבות ללא תשובות, בשנים שקדמו לשואה, לא פחתו כיסופי ארץ־ישראל בתורת החסידות ואדמורי"ה. ניקח לדוגמא את חצר גור, שהיתה הגדולה ורב־ההשפעה ביותר בפולין. האדמורי"י השני לבית גור, רבי אריה לייב, המפורסם בשם ספרו «שפת אמת», ספר קלאסי חשוב ביותר בחסידות, הקדיש בספרו חלקים גדולים לארץ־ישראל. עמודים מעטים בספר זה אינם מזכירים את ארץ־ישראל, ערכה, קדושתה ומקומה המרכזי בתורת החסידות ובעולמו של האדמורי"י החסיד. בנו, רבי אברהם מרדכי, מפורסם בחיבתו לארץ־ישראל. הוא ביקר בה שבע פעמים בזה אחר זה. השקיע בה כספים ורכש קרקעות. הוא ייסד בירושלים ובתל־אביב ישיבות, בימים שלא רבים מחסידיו ישבו בירושלים, ותל־אביב היתה בראשית בניינה.

כשנוסדה התנועה הציונית, עמדה חצר גור בפולין בראש ההתנגדות לתנועה ומטרותיה. לא הועילו ל"ר הרצל וחבריו בהנהגה הציונית השתדליות ונסיונות שיכנוע. בשנת 1899 פורסם ב"הצפירה" מכתב גלוי של ד"ר הרצל אל הרבי מגור בעל «שפת אמת», בו הוא מפציר ברבי לבטל התנגדותו לציונות, ו"לומר לנו את פשענו לנגד עינינו, שפשענו על ידי הציונות". עד כמה שידוע, לא זכה מכתבו של הרצל לתשובה. משלחת של מנהיגים ציונים, בתוכם רבנים, ביקרה בחצר גור בנסיון לשכנע את הרבי בעל ההשפעה העצומה לתמוך בציונות. המשלחת העלתה חרס. יותר מאוחר ניסה כוחו לרכוש לב חסידי גור נחום סוקולוב. הוא נסע לגור ורצה להיפגש ולשוחח עם בעל «שפת אמת». גם הוא

לא הצליח. בחצרות אחרות בגליציה, הונגריה, רומניה, היתה ההתנגדות לצינונות עוד חריפה יותר מאשר בחצר גור.

בשנות השלושים כיסו עננים שחורים מבשרי־רעה את שמייה של אירופה. כמה מאדמור"י החסידות בפולין היו ידועים כמנהיגים ציבוריים בעלי ראות רחוקה ועין חדה. היתה להם השפעה על רבבות־רבבות של חסידים, שלא נקפו אצבע מבלי שישאלו דעת ועצת רבותיהם. האדמור"ר מגור, רבי אברהם מרדכי, נשא נאום בכנסיה הגדולה של „אגודת ישראל“, בו רמו על עתיד קשה ורע. הוא לא דיבר מפורשות, אבל אלה שהבינו את דבריו, נדהמו ומלאו חרדה. חסידים רבים של חצר גור, הושפעו מייחסו הנלהב של הרבי לארץ־ישראל. הם רצו לעלות. לפני כן שאלו לדעתו והסכמתו. תשובותיו לא היו אחידות. ל כמה מהם אמר לעלות ולהשתקע בארץ־ישראל. לאחרים, צינן את התלהבותם ונכוונתם לעלות.

צריך לדעת מקרוב את החסידות, להכיר את הליכות הצדיקים בהנהגה, ללמוד את רוי תורת החסידות, כדי להבין מדוע לא ראו האדמור"ים לנכון לצוות על חסידיהם לעלות ארצה. החסידות, שלקחה הרבה מהקבלה ומתורת הסוד, ביקשה בתחילתה להחיש את הקץ ולפעול לביאת משיח. החסידות מספרת, שהבעל שם טוב כבר היה בדרכו לארץ־ישראל, אך מן השמים עיכבוהו. אילו היה מצליח ומגיע לארץ־ישראל, היה פוגש בצדיק רבי חיים בן עטר, בעל „אור החיים“ על התורה, ושני הצדיקים היו פועלים בצוותא להחשת בואו של המשיח. השעה לא היתה כשרה לכך. לכן לא עלה בידו של הבעל שם טוב להגיע לירושלים. נסיון מפורסם אחר להחשת הקץ, נעשה על־ידי הצדיק רבי יעקב יצחק, החוזה מלובלין ותלמידיו־חבריו הגדולים. נסיון זה אפוף אגדות וסיפורי חסידים. גם הוא לא הצליח. (על פרשה מופלאה זו בחסידות מספר מ. בובר בספרו „גוג ומגוג“). אדם מן הצד, שאינו חסיד, מתייחס כמובן לסיפורים אלה כאגדות. אבל אדמור"ים וחסידים בדורות מאוחרים הבינו כי מן השמים מעכבים את בוא הגאולה וכי אסור לפעול להחשת משיח. עלייה המונית לארץ־ישראל, יישובה ופיתוחה, נראו בעיניהם כפעולה של דחיקת הקץ.

האדמור"ים, שרבים מהם הצטיינו כמנהיגים ציבוריים וגילו שליטה מפליאה על רבבות יהודים, הבינו כי גם אם יעלו הם, מעטים יהיו שיצטרפו אליהם, וחששו כי בצעד כזה של עלייה ונטישת אלפי חסידים מאחוריהם, יביאו לחיסול הצרותיהם העתיקות. הם לא רצו לצוות על דבר, שידעו לכתחילה שלא רבים יעמדו בו. הם פחדו כי המעטים שיעלו, לא יחזיקו מעמד בקשיי הקליטה וההתאקלמות בארץ־ישראל, שהיתה באותן השנים שוממה ברובה. פחדם היה חזק שהחסידים העולים ייפגעו בעיקר ברוחניות ובדתייתם ויקשה עליהם לגדל בנים ובנות ברוח התורה והחסידות. אם ייערך פעם מחקר מה באמת אירע מבחינה רוחנית־דתית לבניהם וצאצאיהם של אותם חסידים מעטים שעלו ארצה בשנות העשרים, או אפילו השלושים, יוכח כי היה יסוד לחששותיהם לפי השקפתם והלך־מחשבתם.

אדמור"י החסידות התייחסו ברצינות רבה מאד לעלייה לארץ־ישראל. הארץ היתה קדושה ויקרה בעיניהם. יש, למשל, מצוות התלויות בארץ־ישראל והם לא היו בטוחים שהעולים יהיו מסוגלים לקיים מצוות אלה. בעל „שפת אמת“ כתב תשובה הלכתית לאחד מאדמור"י פולין, רבי ישראל מפילוב, בה הוא מעלה חששות אלה. כותב בעל „שפת אמת“: „בודאי מי שיש לו קצת יראת שמים ומקבל על עצמו לשמור ולקיים מצוות התרומות ומעשרות ויודע בנפשו שגם בני ביתו לא ימחו בידו אין לו לחשוש ולמצווה יחשב לו. והגם שעלייה זו שלא לשמה יחשב נוכל לומר מתוך שלא לשמה בא לשמה. אך מי שאינו בטוח בנפשו לקיים המצוות כי רבים המה מתנות עניים ומעשרות עולה בחמש מן התבואות ויותר והעולה על כלנה שנת השמיטה שהיא נסיון גדול לפי דעתי בפרט אם כל מחיתתם תהיה רק מתבואות הארץ לכן לא בנקל להביא עצמו לידי נסיון כזה הפרט“.

מתשובה זו עולה שהאדמור"ר מגור בעל „שפת אמת“ האמין כי יהודי העולה לארץ־ישראל צריך להיות חקלאי ולהתפרנס מתנובת שדהו וכרמו. הוא מציע לאדמור"ר מפילוב „לשלוח כמה אנשים בעלי דעת שישוהו בארץ כמה חדשים ויחקרו ויראו אם ישנה אפשרות להתפרנס מעבודת אדמה... כי אם אמת בדבר למה לא יעשו כך גם אביוני הארץ“.

ב. החסידות בארץ לאחר קום המדינה

ברור הוא כי אלמלא היתה ארץ-ישראל והשאיפה לעלות ולהשתקע בה, כה גדולה וחזקה בתורת החסידות, לא היתה מצליחה החסידות לקום לחיים מחודשים בעוצמה ובממדים כה מרשימים, כפי שאנו רואים כיום במדינת-ישראל. האדמו"ר מגור רבי אברהם מרדכי אלטר והאדמו"ר מבלו, רבי אהרן רוקח, הגיעו לארץ-ישראל כפליטים בראשית שנות הארבעים. שניהם היו זקנים, תשושים, שבורים ורצוצים מהשוואה האיומה, שהכחידה אלפים מחסידיהם. האדמו"ר מגור, שבא לפני האדמו"ר מבלו, התיישב בירושלים. כשהגיע הרבי מבלו, הוא עלה מיד לירושלים להיפגש עם הרבי מגור. היתה זו פגישה מזעזעת של שני צדיקים ומנהיגים גדולים, שראו במו-עיניהם כיצד הצרותיהם הפכו לאפר באירופה. הבלואי, שצריך היה לגלח את זקנו לפני שהוברח בקרון רכבת חתום למקום מבטחים, פרץ בבכי. "אני יכול לספר לך", אמר לרעהו הרבי מגור, "שהחסידים הצעירים שלך קידשו שם שמים ברבים".

שני האדמו"רים התחילו מיד בשיקום הצרותיהם בארץ-ישראל. הרבי מגור מצא בירושלים, בתל-אביב ובחיפה גרעין לא קטן, מלוכד וחזק, של מספר חסידים שעלו לארץ-ישראל לפני פרוץ המלחמה. הוא מצא גם עידוד בעשרות הצעירים שלמדו בשתי הישיבות שהקים בירושלים ותל-אביב. לרבי מבלו היו חסידים מעטים בלבד. מטעמים כמוסים עמו, ציווה לחסידיו לרכוש בית בתל-אביב דווקא ולא בירושלים, כפי שרבים חשבו יהיה רצונו. בתל-אביב שכנה אז חצרו של הרבי מויז'ניץ, חיים מאיר האגר, שרבים מתושבי תל-אביב, גם כאלה הרחוקים מחסידות, נהרו מדי ליל שבת ל"שולחנות" שערך, כדי להאזין למנגינותיו ושירתו. עם תום המלחמה התחילו מגיעים הפליטים מאירופה החריבה, היו ביניהם חסידים משארית הפליטה שפנו ונסעו לארצות-הברית. אבל אפשר לומר שרובם הגדול עלה לארץ-ישראל. היתה זו נחמה פורתא שעדיין נותרו שניים מעיר ואחד ממשפחה. לאט-לאט התקבצו חסידים, שמוראות השואה עדיין רדפו אחריהם, אבל הם החלו מקימים בית חדש בארץ-ישראל. כוח ורצון החיים עשו את שלהם. בלבבות כירסם כאב ויגון על אבדן אלפי חסידים ומיליוני יהודים. אבל שוב נערכו "שולחנות", שוב נשמעו דברי-תורה, שוב זימרו את המנגינות החסידיות העליונות, שוב עמדו תורים לפני חדרו של הרבי וחסידים שאלו שוב לעצה, הדרכה, הסכמה לכל דבר שעמדו לעשות.

תחייתה הגדולה של החסידות בארץ-ישראל התחילה לאחר קום המדינה. אז התחילו מגיעים עולים ברבבות. פליטים רבים חזרו ממחנות ההסגר בקפריסין. ניתוספו ספסלים לבתי-המדרש של גור, בלו וויז'ניץ. הישיבות החסידיות נתמלאו תלמידים. גדיים אלה הפכו עד מהרה לתיישים. הוקמו "כוללים" לאברכים. היחס למפעל הקמת המדינה השתנה. שתי המפלגות הדתיות "אגודת ישראל" ו"פועלי אגודת ישראל", שעמדו תחת השפעת חצר גור ומרבית חבריהם נמנו על חסידי הרבי מגור, נכנסו כחברות לממשלת ישראל והחלו נוטלות חלק בבניין הארץ.

בשנת תש"ח, בחג השבועות, נפטר האדמו"ר מגור הזקן רבי אברהם מרדכי. בגלל המצב אי-אפשר היה להטמינו בהר-הזיתים, שם קנה אחוזת קבר שנים רבות לפני פטירתו, והוא נקבר בחצר ביתו, ברחוב שפת אמת. קברו הוקף במחיצות עץ והפך למקום עליה לרגל ותפילה לחסידי גור. את מקומו ממלא בנו רבי ישראל אלטר. תחת הנהגתו הנמרצת גדלה והתפתחה חצר גור. חצר זו נחשבת כיום לגדולה ביותר בישראל. חסידי גור, יותר מחסידים אחרים, מעורבים בין הבריות ומגלים פעילות עניפה בשטחים ותחומים רבים. יש ביניהם חברי-כנסת, אנשי צבא, פקידים בכירים, עתונאים, סופרים. הם גם בולטים במסחר ולא מעטים מהם ידועים כעשירים ואילי-הון. חסידי בלו וויז'ניץ צנועים יותר. אך גם האדמו"רים לבית בלו וויז'ניץ, הקימו בישראל חצרות לתפארת. לאחר פטירת האדמו"ר מבלו, רבי אהרן רוקח, לא נמצא לו ממלא מקום. בן אחיו, היה צעיר מדי כדי לשאת בכתר האדמו"רות. רק לפני שנים מספר, הוכתר רבי דוב רוקח לאדמו"רים של בית בלו והוא בראשית שנות העשרים שלו. אך הכל סרים למשמעתו. האדמו"ר מויז'ניץ הקים חסידיית בבני-ברק, שהפכה למרכז חסידי הומה וסואן בשבתות ובחגים. קריה לחסידי ויז'ניץ, הוקמה גם בחיפה, על-ידי אחיו של הרבי, רבי ברוך, שנפטר לפני שנים מספר. לאחר פטירתו של הרבי

מבלו הזקן, עבר מרכזו החצר מתל-אביב לירושלים. הוקמו ישיבה גדולה ובית-מדרש מפואר.

במרוצת השנים החלו חסידים מארצות-הברית ומארצות אחרות לעלות לישראל לישיבת קבע. העלייה המפורסמת ביותר היתה של האדמו"ר מקלויזנבורג, שבנה ליד נתניה קריה יפה ומודרנית בשם "קרית צאנז". מרבית יושבי הקריה הם חסידים שעלו יחד עם רבם. לפני מספר שנים הוקמה קריה חסידית נוספת ליד קרית-אונגו. גם קריה זו הקים אדמו"ר שעלה מארצות-הברית, והוא האדמו"ר מסאסוב, שנפטר ממחלה בגיל צעיר, אך זכה לראות את ראשית מפעלו עומד על תילו. לישראל עלה גם האדמו"ר מקאליב ואף הוא הקים קריה קטנה ליד ראשון-לציון. האדמו"ר מבובוב, לא עלה להתיישבות קבע בישראל, אך ביוזמתו הוקמה קריה בבובוב ליד בת-ים. בימים אלה מתחילים גם חסידי גור לבנות קריה חסידית משלהם, באחד האיזורים היפים בישראל, לא הרחק מבני-ברק.

הקריות החסידיות בנויות לפי מיטב חידושי הזמן. קרית סאסוב, למשל, יכולה להתחרות בפאר חיצוני בכל שכונה יקרה בתל-אביב. בקריות הללו נבנו בנייני פאר מודרניים, נשתלו גינות-ירק, הוקמו מרכזי קניות חדישים, העונים לדרישותיהם של העולים מארצות-הברית ומארצות רווחה אחרות. בקריות הוקמו כמובן ישיבות ותלמודי-תורה והבניין המרכזי בכל קריה הוא בית הרבי ובית-המדרש. בקרית ויז'ניץ בבני-ברק שוחזר בדיוק נמרץ בית-המדרש בצורת בית-המדרש שהיה בוויז'ניץ. החיים בקריות החסידות מתרכזים סביב בית הרבי והישיבות. התלמידים הצעירים, נותנים את הטון והאופי העיקרי בחיי הקריות. בשבתות ובחגים נוהרים חסידים רבים מכל קצות הארץ אל הקריות, ממש כשם שאבותיהם ואבות אבותיהם נהרו לרבותיהם בעיירות הקטנות במזרח אירופה. במרוצת השנים הפכו קריות אלה למרכזים חסידים ולמוקדי עלייה לרגל להמוני חסידים.

החיים בקריות החסידיות מתנהלים בנחת ובשלווה. רוח של אחוה וחברות שוררת בין החסידים המתגוררים בקריות. בערב שבת לובשת הקריה כולה מראה חגיגי. הגברים טובלים במקווה המקומית, לובשים בגדי שבת חסידיים ומתכנסים לבית-המדרש הגדול לתפילת שבת בצוותא עם הרבי. לאחר סעודת ליל ששי, נערך באולם בית-המדרש ה"שולחן". אז סועד הרבי את סעודתו. הוא יושב בראש השולחן, או באמצעיתו כנהוג בחצר גור. סמוך לו יושבים החסידים הישישים והמכובדים, הצעירים מקיפים את השולחן בעמידה, נדחקים סביב הרבי ואינם גורעים ממנו מבטם, עוקבים אחר כל נייע ומקשיבים בחדת כבוד לכל הגה מפיו. לאחר שטעם הרבי ממאכלי שבת הוא מחלק לחסידיו "שירים". בחצרות האדמורי"ם בישראל, נחשב גם כיום ה"שולחן" למעמד קדוש ורם בעיני החסידים. יש ועריכת ה"שולחנות" נמשכת שעות ארוכות ואינן זו ממקומו עד שיעלה בדעתו של הצדיק לסיים את ה"שולחן". חסידים אומרים בשמו של הצדיק מאלכסנדר רבי חנוך, שאמר כי כשיבוא מלך המשיח יתגלה לעולם כולו מה פעלו הצדיקים בעת עריכת ה"שולחנות" שלהם.

ג. לפנים וחיים

ברור, שהחסידות של היום בישראל, אינה כמו שהיתה במזרח אירופה. מבחינה כמותית וחיצונית, זוכה החסידות בישראל, כאמור, לתקופת פריחה ושגשוג. אבל, מבחינה פנימית מהותית, נשתנה בה הרבה. ההבדל העיקרי והחשוב, הוא כיום אין תנועת החסידות בישראל לעשות נפשות לתורתה והיא נדחקה לעמדת הגנה. השינויים החברתיים שהחלו בחברה היהודית, התמוטטות הערכים והמשרבים המוסריים הפוקדים את העולם כולו, אבדן אלפי חסידים ואדמורי"ם בשואה, אילצו את תנועת החסידות בישראל, וגם בגולה, לזנוח את שיטת התקופה. האדמורי"ם של היום רואים את עיקר תפקידם בשמירה על שלימות המחנה של חסידיהם והם מוותרים כמעט לגמרי על ציד-נפשות ומשיכת יהודים נוספים.

ייתכן וחוה משגה. רבים סבורים כי המצב החברתי בישראל יכול לשמש קרקע פוריה לחצרות האדמורי"ם והם יכולים להגדיל את מחנם מבין הנוער הישראלי, המחפש ותוהה אחר תוכן ומהות. כך באמת חושב האדמו"ר מליובביץ', רבי מנחם מנדל שניאורסון. הוא עצמו יושב בבוקלין, אך רשתו פרושה על

ישראל הוא דואג לפיתוח וחיווק כפר חב"ד בישראל ומספר הישיבות שהקים בישראל. כמו הקריות החסידיות, הפך כפר חב"ד, לא הרחק מתל-אביב, למרכז חסידי, המושך גם רבים שאינם חסידים ואף אינם שומרי מצוות. הרבי מליובביץ' מאמין כי כיום, יותר מאי-פעם בעבר, חייבת החסידות לרכוש את עיקר כוחה והשפעתה לרכוש נפשות לתורתה. לחיווק דעתו הוא מביא את הצלחותיו בארצות-הברית ובשורה ארוכה של מדינות אחרות, בהן הקים מרכזים חסידיים. אבל, מרבית האדמורי"ם בישראל, אינם סבורים כמותו. הם תוזרים וטוענים כי מוטב לה לתנועת החסידות של היום לעסוק בליכוד שורותיה ולשמור עצמה מהשפעות העולם החיצוני. נכון, שיהודים ערבים זה לזה וכל יהודי צריך לדאוג לתיקון חברו, אך בשעת סכנה שונה המצב ומן הראוי והחובה להפנות את עיקר הכוח כלפי פנים.

החסיד בישראל שומר, כמו החסיד שחי לפני מאה וחמישים שנה, על שוני בולט בלבוש והופעה חיצונית. כמו כל מנהיג של תנועה חדשה, השכיל הבעל שם טוב להעניק לתנועתו סמלים חיצוניים שיעשו את מאמיני התנועה לחוג שונה ונבדל. היו צדיקים, בפולין בעיקר, שסברו כי הלבוש החסידי המיוחד הוא ערך קדוש בחסידות ופסקו כי על לבוש זה חייב החסיד לשמור גם במקרה והוא צריך למסור נפשו על כך. לפני יותר ממאה שנה, כאשר השלטון בפולין פירסם את גזירת המלבושים ורצה לכפות על החסידים כי ישנו את לבושם החסידי, עמדו שני אדמורי"ם מפורסמים, רבי יצחק מאיר מגור וחברו רבי יצחק מווריקי, לפרסם פסק-דין הלכתי כי על החסיד להיהרג ובלבד שלא יעבור וישנה לבושו. רק בהשפעת הצדיק רבי מנדל'י מקוצק, לא פורסם פסק הדין החמור. עובדה זו מבליטה את החשיבות העליונה שייחסה החסידות ללבוש המיוחד. חשיבות זו נשארה בתוקפה גם כיום בישראל.

תנאי ראשון לנער הרוצה להתקבל לישיבה חסידית בישראל, הוא הלבוש האחיד, המיוחד והמיוחד. מעיל ארוך, מגבעת שחורה, גרבים שחורות וכמובן זקן ופיאות. לקראת נישואיו מקבל החסיד הצעיר שטריימל, אותו הוא חובש בשבת הראשונה שלפני יום נישואיו. הלבוש המיוחד, אומרים חסידים, מבדיל את האדם מסביבתו. לבוש חסידי בולט גם מרסן יצרים. צעיר חסידי הלבוש מעיל ארוך וחובש מגבעת שחורה, לא יעלה בדעתו להיכנס לקולנוע, או לקנות שבועון זול. אך ההקפדה הקיצונית בסמל חיצוני כלבוש, עלתה לחסידות בישראל בוותורים על הרבה דרישות יותר פנימיות, על תביעות יותר מהותיות, שבעבר הציגה החסידות במזרח אירופה למאמיניה. בבתי-התפילה הקטנים של החסידים, ה"שטיבלעך" בירושלים, בבני-ברק ובתל-אביב, מתקבצים לעתים חסידים ישישים ומעלים בגעגועים וזכרונות מהימים שעברו, על החסידים של פעם, שרובם היו בני-עלייה ופרושים באמת מהבלי העולם הזה. החסידות של היום בישראל ובמקומות אחרים נטשה הרבה מפנימיותה ועומקה. אך זהו ויתור שנעשה בכוונה תחילה. החסידות הבינה כי בוותור זה יקל עליה לשמור על שלימותה והשפעתה. ל"צבר", או לצעיר יליד אמריקה, אי-אפשר להציב אותן דרישות רוחניות, שהציבו בעבר צדיקים לחסידיהם. ואולי גם זה משגה. רבים מבין החסידים בישראל, סבורים כי ככל שמקשים על הנוער והצעירים, כך יותר הם נמשכים אל הקשה והמפרך. הנוער אוהב שיתבעו ממנו קורבנות. יש חסידים שאינם מסכימים לוותור כזה על מהותה של החסידות. הם אומרים: פעם התרכזה החסידות על "עשה טוב", צדיקים תבעו מחסידים להתעלות, לעשות אך את הטוב. היום המטרה היא חלקו השני של הפסוק "סור מרע". החסיד של היום מפנה את עיקר מאמציו לגדור עצמו מפני הרע. לכן אין חסידים של היום בעלי רמה רוחנית כפי שהיו חסידים של פעם.

תנועת החסידות הנהיגה כבר מראשיתה את המסורת של התוודעויות וכינוסי-רעים. ההתכנסויות הארוכות בצוותא, ישיבת אחים יחדיו, אכילה ושתיית לחיים בחבורה, היו מן האמצעים שנקטו החסידים להתעלות רוחנית ולהגדלת השמחה ועליצות, שרק עמן ובהן ניתן לעבוד את הבורא. הצדיק רבי צבי הירש מזידיטשוב היה אומר: "חסידים שיושבים בצוותא, שותים יין ואומרים לחיים, הרי זה כמו יום הכיפורים, שכן כך נמחלים להם עונותיהם". לפנינו, די היה שחסיד אחד יתן בקבוק יין שרף וחברו יביא דג-מלוח מצומק, כדי שישמש הדבר אמתלה לבלות לילה שלם בצוותא. החסידים היו יושבים בבית-התפילה הקטן

והדל, כתף נוגעת בכתף, חסיד ישיש היה מספר סיפור על צדיק ומסיימו בהרמת כוס וקריאת „לחיים”. מישונו מהחבורה היה מתחיל לומר ניגון והכל היו קמים ומתחילים לרקוד. הריקוד, היה אומר הבעל שם טוב, מרים את החסיד מעל פני האדמה ומגביהו מעלה-מעלה.

גם בישראל עורכים החסידים כינוסים והתוועדויות. אך הכינוסים של היום שונים. מקובל לכנס את החסידים רק בהזדמנויות מיוחדות. הזדמנות כזאת היא בדרך כלל יום-זכרון, „יארצייט”, של צדיק, כינוס חסידי מפורסם בישראל הוא של חסידי חב"ד ביום י"ט בכסלו, היום בו שוחרר רבם, רבי שניאור זלמן מלאדי, מבית-הסוהר ברוסיה. חסידי גור מתכנסים כל שנה ביום ה' בשבט, יום בו נפטר בעל „שפת אמת”. חסידי בלו עורכים כרה גדולה ביום כ"א בחודש אב, בו נפטר רבי אהרן רוקח.

אך כינוסים אלה הם המוניים מדי. חסרים הם את האווירה האינטימית והצפופה של בית-התפילה הקטן בעיירה. השולחנות ערוכים כבחתונה. המסובים אינם מאחרים לשבת. חסידים ישישים אומרים כיום בעקצנות: אם ההתוועדויות של פעם נועדו להתעלות משותפת, הרי כיום המטרה היא שבשעה זו עצמה בה מבליים החסידים בצוותא לא יהיו פנויים לעשות דבר שאינו לרוחה של החסידות...

בכל זאת, החסיד בישראל הוא עדיין יצור הגראה לאדם מבחוץ כבן לשבת אכזוטי, השומר אמונים לפולחן בלתי מובן ומזרח. החסיד בישראל שונה לא רק מהיהודי הלא-דתי, אלא אף מיהודי דתי ויהיה קיצוני ככל שיהיה. החסיד בישראל נאמן לאחד מעקרונות תנועת החסידות: לא לחתור לתיקון העולם כולו. בראש ובראשונה חשוב לו תיקון עצמו, תיקון הקרובים אליו וידידיו הטובים. הרבי מגור בירושלים, אינו מתיר לחסידיו להשתתף בהפגנות הנערכות מדי פעם בירושלים נגד מכוניות הנוסעות בשבתות. „אל תדאג לנשמתו של אדם אחר. בדוק קודם לכן אם אתה שלם עם עצמך ואחר תבוא בדרישות אל זולתך”. אומר הרבי מגור לחסידיו. החסידות אימצה לעצמה את ההשקפה, שאם עמל אדם על תיקון עצמו ומצליח להיטיב את מידותיו, ממילא משפיע הוא על סביבתו. חסידים אומרים: מעט אור דוחה הרבה מן החושך.

עובדה היא שלמרבית המאבקים הציבוריים הדתיים בישראל, יצאה היוזמה מחוגים לא חסידיים, כמו תלמידי הישיבות הלא-חסידיות בבני-ברק ובירושלים. אף פעם לא היו החסידים והאדמורי"ם היוזמים של מאבקים אלה, אם כי לעתים הם מצטרפים למאבקים מאוחר יותר. אפילו מאבק חריף כמו בעניין ניתוחי מתים, מנחה בעיקרו על-ידי יהודים חרדיים שאינם נמנים על ציבור החסידים. אין זאת אומרת שהחסידים בישראל אינם שותפים למטרות של מאבקים אלה ואינם שואפים לתת צביון תורתי למדינת ישראל. אבל היוזמה למאבקים אלה אינה יוצאת מהם.

כדי להסביר דרכם זו מספרים חסידים על אחד מראשוני תנועת החסידות וגדוליה, שהיה אומר: כשהתחלתי להנהיג עדה, הייתי משוכנע כי אצליח לתקן את העולם כולו. עברו שנים והתחלתי לחשוב כיצד מתקנים את החסידים שלי בלבד. משבגרתי התחלתי מפקק אם אצליח לפחות להביא לתיקון אנשי עירי. כשזקנתי התחלתי לשאוף לחינוך בני משפחתי. בסוף ימי גוכחתי לדעת כי בקושי אגיע לתיקון עצמי...

בתחום אחד אפשר לומר כי לא נשתנה מאומה בתנועת החסידות המתחדשת בישראל והוא — הנאמנות לרבי, לצדיק. יש כאלה הסבורים כי החסיד של היום בישראל קשור ומסור לרבו לא פחות, ואפשר עוד יותר מן החסידים במזרח אירופה. זאת משום שהוא מבקר אצל רבו ורואה פניו לעתים מזומנות יותר. בישראל אין צורך לנדוד למרחקים בעגלה כדי להגיע אל הרבי, כפי שהיה הדבר במזרח אירופה. פעם היו חסידים נוסעים אל הצדיקים לקראת ימי חג או למאורעות מיוחדים. בישראל נוסע החסיד לרבו מדי כמה שבועות. החסיד בישראל אינו נוקף אצבע מבלי שישאל לפני כן את פי רבו. חסיד שחלה לא יפנה לרופא לפני שיטול את עצת הרבי. הוא לא ישיא את בנו או בתו בטרם יתן הרבי הסכמתו לשידוך. ידוע כי חסידים עשירים ובעלי עסקים גדולים אינם מבצעים שום עיסקה לפני שהם שואלים את פי הרבי.

ד. לאור תמורות הזמן

תנועת החסדות לא היתה מעולם עשויה מיקשה אחת. תמיד היו בה כיתות בעלות גוונים שונים וכל צדיק וצדיק אימץ לעצמו דרך ושיטה משלו. כזאת היא גם החסידות של ימינו וכך זה בישראל ובארצות-הברית. בישראל קיימות כיום עשרות "חצרות" של אדמורי"ם, מרביתן שוכנות בבני-ברק וחלקן בירושלים. מיעוטן בתל-אביב. בבני-ברק, למשל, אין כמעט רחוב שלא גר בו אדמור"ר. אותם אדמורי"ם שבנו לעצמם קריות, הזכרנו לעיל. קשה למנות את האדמורי"ם המתגוררים בערים הגדולות. יש אדמורי"ם שהצליחו לבנות בעיר בת-מדרש גדולים ונאים ולמשוך לא רק חסידים, אלא אנשים המתגוררים בשכנותם. כזה הוא, למשל, האדמור"ר ממודו"ץ. הוא בנה ברחוב דיזינגוף בית-מדרש לתפארת ובימי חג באים מאות אנשים להתפלל עמו ולהקשיב למנגינותיו. אדמורי"ם אחרים צנועים יותר ומקיימים מניינים בדירותיהם, או ב"שטיבלעך" קטנים. כמו האדמור"ר מסלונים הגר ברחוב טימוקין ומקיים מניין מתפללים בדירתו. בשנים האחרונות חל חידוש מעניין והוא שכמה אדמורי"ם קבעו להם למושב ערים קטנות בעלות אופי חקלאי. ברחובות התגורר שנים רבות האדמור"ר מנדבורנא. אלפים היו נוהרים אליו לרחובות, שכן התפרסם כידען גדול ברפואות ועדים מספרים שהצליח לרפא מאות מקרים שרופאים נואשו מהם. הוא נפטר לפתע לפני כשנתיים בעת ביקור שערך בבוקרשט. בפתח-תקה הקים בית-מדרש לתפארת האדמור"ר מזידיטשוב. הוא נפטר לפני כמה חודשים. שלושת האדמורי"ם הגדולים, המפורסמים ובעלי ההשפעה בישראל הם היום: הרבי מגור, רבי ישראל אלתר, המתגורר בירושלים; הרבי מויו"ניץ, רבי חיים מאיר האגר, הגר בבני-ברק; הרבי מבלו, רבי דוב רוקח, המתגורר גם הוא בירושלים. מן הראוי להזכיר שהשפעתם של שלושת אדמורי"ם אלה ניכרת היטב גם בארצות-הברית ובכמה מדינות באירופה בהן קיים ריכוז של חסידיהם. חסידים לא מעטים מארצות אלה באים לעתים תכופות לירושלים ולבני-ברק כדי לראות את רבם. כשם שרבים מחסידי חב"ד בישראל נוהגים לשכור מטוסים מיוחדים ולנסוע לחגים אל רבם לברוקלין. רבים מחסידי גור המתגוררים בניו-יורק מספרים כי הם עומדים בקשר מכתבים הדוק עם הרבי בירושלים, שואלים ומתייעצים עמו על דבר קטן כגדול.

תנועת החסידות ידעה בעבר וויכוחים ומחלוקות סוערים בין הצדיקים ובין החסידים. היו חילופי דיעות חריפים בין האסכולות השונות ולפעמים לבשו מחלוקות אלה אופי קיצוני וחריף ביותר. די להזכיר את פרישתו של היהודי הקדוש מחצר רצו הנערץ החוזה מלובלין, את המאבק החריף שניהלו אדמורי"ם רבים נגד חצר פשיסחא ואחר כך נגד קוצק. יותר מאוחר, את היחסים המתוחים ששררו בפולין בין חסידי גור לחסידי אלכסנדר. את המחלוקת שעוררה חצר מונקאטש ועוד ועוד מריבות ומחלוקות, מהן ידועות, מהן לא כל-כך מפורסמות. גם חסידים של היום בישראל אוהבים להקניט איש את רעהו וכל אחד מגדיל ומפאר את רבו שלו על חשבון הרבי של החסיד האחר. חסידי בלו מבקרים את חסידי גור על התערבותם בחיים ועל להיטותם לפעילויות ציבוריות ועל כך שהם "מדי מודרניים". לעומת זאת קוראים חסידי גור לבלזאים "בטלנים". יש הלוועגים לחסידי וי"ניץ על מנהגם לנשק את יד רבם. כל החסידים אינם אוהבים כל-כך את החב"דניקים על פעולותיהם בקרב הציבור הלא-דתי ונסיונותיהם לצוד נפשות. אבל לאמיתו של דבר שורר כיום בישראל שלום בין החצרות השונות. כיום אין תנועת החסידות יכולה להרשות לעצמה מחלוקות ומריבות פנימיות. היום יש אויב משותף והוא העולם החיצוני ופיתוייו. למרות שהחסידים בישראל מסכימים כי החסידות שלאחר השואה ולאחר שאיבדה ממיטב בניה ומנהיגיה, יודעת שוב תקופת פריחה. החסידים בישראל גאים בעיקר על הדור הצעיר הגדל בישיבות החסידיות. אלה הם "צברים" הנדחקים סביב ה"שולחנות" ושומעים את תורת הרבי, בדיק כפי שהיה פעם במזרח אירופה. בכפר חב"ד אפשר לראות צעירים ילידי הארץ, ואף צעירים שעלו מארצות צפון-אפריקה, יושבים ולומדים בדביקות את ספר "התניא". בישיבות גור ניתן לראות "צברים" מסבירים איש לרעהו בעברית צחה קטע קשה מתוך ספר ה"שפת אמת". בחצר בלו מקפידים לדבר אידיש. כאן אפשר לראות צעירים נלהבים משננים את התורה ששמעו זה עתה מפי רבם הצעיר והם מספרים בהתפעלות תמימה על הנהגותיו בקודש של הרבי,

שגילו, לפעמים, נמוך מגילם של הצעירים חסידיו הקנאים. מראה מרהיב ונהדר לראות את "השולחן" בחצר בלז בירושלים, כיצד יושב בתווך אברך ומסביבו זקנים וישישים נשואי-פנים הבולעים את תורותיו ואינם מסתירים את נאמנותם ומסירותם לרבי הצעיר. לרבים מהם נכדים בגילו.

אבל החסיד בישראל אינו מסתיר את חששותיו מהשפעת הזמן והסביבה הלא-דתית. יש חסידים שאינם מכניסים לבתיהם עתון לא-דתי. גם הרדיו נחשב בבתי חסידים לא מעטים כמכשיר מזיק ולא רצוי, ולא כל-שכן הטלביזיה. החסיד מחמיר בכל הנוגע ללבוש צנוע של אשתו ובנותיו. הוא שומר בקנאות על מסגרת משפחתית חזקה ומצליח על פי רוב להחזיק בידו את סמכות ראש המשפחה. הזמן היה אויבה הגדול של תנועת החסידות מאז ומתמיד. תולדות החסידות נקראים ונשמעים כהתמודדות רצופה ועקשנית עם ונגד הזמן ותהפוכותיו. אם לא הצליחה החסידות לעצור את מהלך הזמן ותמורותיו, הרי השכיחה לנצל לצרכיה את חלפות הימים וחידושי הזמן. האדמו"ר מגור הזקן הדהים את עולם החסידות, כאשר יסד עתון יומי בפולין. פעם אחת, בראש-השנה לפני תקיעת שופר, עלה האדמו"ר מגור הזקן לבימה וביקש לומר משהו. החסידים היו בטוחים כי ידבר על תשובה וערכה. לתדהמת והפתעת כולם, דיבר על חשיבותו של העתון היומי וביקש מחסידיו לקרוא אך ורק עתון זה.

ישראל העניקה לחסידות חוזק ועוצמה במלחמתה נגד הזמן. כיסופיהם של הצדיקים בכל הדורות מתגשמים עתה. קדושתה של ארץ-ישראל מסייעת לאדמו"רים לשמור על הקיים. למרות שיהודים חיו בפולין כאלף שנים, היתה תמיד הרגשה כי מדינה זו היא משכן ארעי בלבד. חסידים אמרו כי משמעות השם פולין, הוא פה-לין. אבל בישראל הם אומרים פה נחיה, כאן ביתנו לנצח.

החסידות מספרת על פטירת רבי ישראל בעל שם טוב: שני שעונים היו תלויים בחדרו של הצדיק. כששכב על ערש-דווי ועמד להסתלק מן העולם אמר לתלמידים שעמדו ליד מיטתו: כשיעמדו שני השעונים מלכת, תצא נשמתו. הקיפו התלמידים את המיטה כדי שלא יראה את השעונים. אמר להם: יודע אני ששעון אחד עמד מלכת ושעתי קרבה. לאחר זמן עמד גם השעון השני. ראו התלמידים שרובם הגדול נפטר ונשמתו יצאה.

גם בישראל מביטים החסידים בחשדנות על מחוגי השעון והזמן הנעים כיום קדימה במהירות. אבל הם חשים עצמם בטוחים וחזקים. בעל "שפת אמת" כתב לפני יותר משבעים שנה בספרו: "ארץ ישראל מוכנה להשראת השכינה אבל באמצעות בני-ישראל. ובני ישראל צריכים לארץ-ישראל וארץ-ישראל צריכה לבני-ישראל ולכן כשבאו בני-ישראל לארץ-ישראל נגמרה צורת ארץ-ישראל ובני-ישראל כשנכנסו לארץ-ישראל קבלו נשמה יתירה ולכן כתוב, גותן נשמה עליה".

